

Martin Monnickendam

Een Amsterdamse schilder op vakantie naar de Veluwe

In Amsterdam was hij zeer bekend en geliefd, de in 1887 geboren kunstschilder Martin Monnickendam. Bij de groten uit zijn tijd heeft hij les gehad. George Breitner was een van hen, maar ook andere klinkende namen uit de rijen van de Amsterdamse school waren peetvaders van deze getalenteerde schilder.

Martin heeft uiteraard meestal objecten in zijn eigen stad geschilderd. Grachtenpanden, gezichten op het IJ. Straatbeelden uit zijn tijd en veel, erg veel interieurstukken en stillevens. Gezien zijn roots trok het Joodse leven hem sterk aan. Hij was binnen de Joodse samenleving een graag geziene gast. Getuigen hiervan zijn een aantal schilderijen, die momenteel hangen in het Joods Nationaal museum, waarbij vooral de mens en de synagoge centraal staan.

Ook cultuur had zijn aandacht. Menigmaal was Martin te vinden in de grote concertzalen en theaters waar hij musici en acteurs op doek vastlegde.

Reizen

Martin was al op jonge leeftijd geobsedeerd van reizen. Als hij kans zag ging hij naar Parijs, de bakermat van de schilderkunst, of naar Italië. Maar ook in eigen land trok hij rond. Hij zocht dan het oorspronkelijke plattelandsleven in zijn eigen provincie of daarbuiten. Zo was hij regelmatig te zien in het Gooi en op de Veluwe.

In 1920 en 1921 trok hij twee zomers rond op de Veluwe. Zijn logeeradres was een boerderij in Stroe, doch hij was ook wel eens een paar dagen of langer in Elspeet. Tijdens zijn Veluwse periode heeft hij veel tekeningen, gouaches en een enkel olieverfschilderij vervaardigd. Zo is een groot schilderij van een boerenhoeve te Stroe momenteel in het bezit van de gemeente Barneveld waar het in het gemeentehuis is te zien.

In Nunspeet is Martin volgens ons tweemaal geweest. Eenmaal heeft hij een tafereel vastgelegd in de Dorpsstraat. Dit voor ons unieke werk is in Nunspeet en wordt regelmatig getoond in onze oudheidkamer.

Martins' Nunspeetse impressie

Er is weinig bekend hoe het werk dat Martin in augustus 1921 in Nunspeet heeft vervaardigd, tot stand is gekomen. Waarschijnlijk heeft hij Nunspeet op een doordeweekse dag bezocht en werd gefascineerd door de rust en de idylle van onze rustieke Dorpsstraat. Zeker is, dat klederdrachten zijn aandacht vroegen. De puriteinse levenswijze zich afspelend in het decor van de ruige Veluwse natuur hebben hem, als inwoner van de grote stad mateloos geïntregeerd.

Ik denk, dat met deze gedachte op de achtergrond "ons" schilderij is ontstaan. Eigenlijk praten we over een gouache, waaruit waarschijnlijk ooit een olieverf zou ontstaan. Maar vele van zijn Veluwse studies zijn nooit op olie uitgewerkt. Het waren en blijven notities, impressies van de Amsterdammer Martin Monnickendam die genoot van het pure leven en de zuivere lucht op de Veluwe. Toch is zijn impressie van Nunspeet uniek te noemen. De compositie, het kleurgebruik en de sfeer die het werk uitstraalt wijkt af van de andere Veluwse werken.

Nunspeet heeft op Martin toch wel een bijzondere impact gehad. Het motief bestaat uit het pand aan de Dorpsstraat waar vroeger de *Vossedearns hun mutsen wasten*. Voor het rustieke huis loopt een vrouw met tipmuts en uit-de-rouwse dracht met in haar handen twee zwarte emmers of tassen. Links in de uiterste hoek van het beeld zit een bruine hond. Het huis staat centraal beeldvullend afgebeeld en wat opvalt zijn de bijzondere kleuren, die eigenlijk expressionistisch aandoen. Toch is het werk een impressie van het thema en ook als zodanig opgezet.

Rust is het centrale thema. De rustig wandelende vrouw, bijna statig voortschrijdend, en de hond die haar nakijkt, zonder ook

maar de minste moeite te doen om haar na te blaffen of in de benen te komen. Een lome, luie, warme augustusdag, wel bewolkt, maar zeker niet koud. De vrouw loopt met blote armen lichtelijk naar de grond kijken alsof ze diep in gedachten is. Zo'n pose is eigenlijk niet zo verwonderlijk daar Martin gewoon was mensen af te beelden die met hun gedachten bezig zijn. Musici, rabbijnen, acteurs; hij maakt van deze vrouw een denkster, misschien wel een actrice.

Toch is goed te zien, dat Martin de Nunspeetse dracht niet kent. De tipmuts van de vrouw lijkt meer op een statige Marker hoofddekseel. Hij heeft de muts als het ware aangevuld met het hem bekendere beeld van de Marker dracht. Waarschijnlijk is op lokatie een schets van dit tafereeltje gemaakt en deze thuis of op het vakantieadres uitgewerkt.

Ook mogelijk is het feit, dat hij de vrouw pas later in zijn fantasie aan het beeld heeft toegevoegd. Toch heeft hij in zo'n situatie de kleding goed geobserveerd. De overdoek, de schulk en de klompen zijn toch typisch Nunspeets.

Zoals opgemerkt heeft dit werk een heel bijzonder kleurgebruik. Het motief is opgebouwd uit vier horizontale kleurvlakken: het rood van de Dorpsstraat. Deze kleur zal zeker overeenkomen met de rode straatstenen uit die tijd. Verder een geel-oranje zone van de keitjesstoep voor het huis. Deze kleur is zeker niet naar de natuur gekozen; de stoep zal zeker een bruin-witte tint hebben gehad en is door Martin opgewaardeerd om het geheel een bijzonder cachet te geven. Het huis is weer in baksteen-roodbruin uitgevoerd waarbij het donkergroen van deur en luiken waarschijnlijk het meest waarheidsgetrouw zijn. Het dak daarentegen is geschilderd in zeeblauw wat zeker nooit in werkelijkheid het geval is geweest. De blauwgrijze pannen zijn door Monnickendam op een geheel eigen wijze geïnterpreteerd.

Uit dit werk is duidelijk waarneembaar dat Monnickendam is beïnvloed door de Franse expressionisten. In diezelfde periode bezocht hij frequent Parijs waar hij kennis maakte met bekende

Franse schilders. Zeker is, dat die kennismakingen zijn kleurgebruik hebben beïnvloed, terwijl hij daarbij zijn Amsterdamse schooltraditie niet heeft verloochend. Martin wist op zijn manier een bijzondere synthese te bewerkstelligen tussen het Franse expressionisme en de traditionele Amsterdamse school met schilders als Breitner als voorbeeld. Martin heeft met de geestelijke bagage uit Frankrijk en Amsterdam een toets weten te creëren, die gezien zijn tijd uniek genoemd mag worden. Een directe benadering van zijn onderwerp, gesteld in het licht en de kleur, die dat onderwerp een extra dimensie geeft. Op de Veluwe zijn het vooral de aardkleuren, die hij in levendig contrast brengt met eigen geïnterpreteerde kleurideeën. Zo schilderde Martin een zandverstuiving in ondergaande zon op rood papier; paarden in de ochtendzon als bijna surrealistische schimmen tegen een angstaanjagende duistere achtergrond. Hij weet door zijn kleurgebruik spanningen op te wekken, die uniek waren in zijn tijd. Hierdoor werd hij door tijdgenoten als Mondriaan, Mesdag, Mankes en Huisman - die hij goed heeft gekend - nauwelijks begrepen. Toch werd zijn werk gewaardeerd; vooral binnen de Joodse gemeenschap ontving hij veel opdrachten. Ook uit de theaterwereld kreeg Monnickendam veel respons.

Knipoog naar van Gogh.

Het Nunspeetse werk van martin Monnickendam staat niet op zichzelf. In dezelfde periode schilderde hij nabij Elspeet een korenschoof. Als de naam Monnickendam er niet onder zou staan zou je vermoeden, dat het werk aan de grote Vincent toebehoorde. De spanning, het felle kleurgebruik, de dynamiek - alles lijkt zich te verenigen in een euforie van licht en kleur. Toch laat Martin de vorm niet los. De korenschoof blijft een korenschoof. Doch de lucht is duidelijk uit een andere wereld. Een ander Veluws werk, bonte koeien tegen de bosrand is weer heel anders. Hoewel het blauw van de lucht sterk naar kobalt neigt, is het onderwerp neergezet in de kleurstelling, die we ook gewend zijn

van de Veluwse impressionisten. Martin had eigenlijk niet zo'n hoge pet op van die Veluwse schilders. Hij besteedde er nauwelijks aandacht aan, al zijn de motieven van deze kunstenaars wel uit Martins' hart gegrepen. Martin zag de idylle op de Veluwe duidelijk door een eigen bril. Martin Monnickendam, een heel bijzondere vreemde eend in de Veluwse bijt.

De spookboom van Elspeet

Reeds in 1565 stond er een korenmolen in Elspeet. Waarschijnlijk was het deze molen, die in de avond van 17 maart 1893 tot de grond afbrandde, waarbij 30 mud graan verloren ging.

De molen behoorde tot Het Vrijherengoed "Tenpazel", die o.a ook het molenrecht had, waardoor de molen een dwangmolen was, waar alle boeren uit de gehele omgeving verplicht waren hun zelfverbouwde graan te laten malen. Tevens stond er sinds mensenheugenis in de nabijheid van de molen een reusachtige eik die de naam van Spookboom had. Volgens de overlevering zou er onder de boom, tussen de ruige wirwar van wortels, een spook wonen. Een donkere elf, een oude kabouter, onder wiens rode puntmuts en boven zijn groene lijfrok, zich een loodgrijs gerimpeld gelaat met vurige ogen en een grote neus en wijde mond vertoonde, maar die een helderziende geest had, doordat hij met de helm geboren was..

Bosmannen

Het mannetje schepte er behagen in, als hij bij de mensen onheil kon voorspellen, hetgeen dan ook altijd uitkwam. Hierdoor ontstond er een geheimzinnige sfeer in de omgeving van de boom, die men zoveel mogelijk ontweek.

Vooraf bij nacht en ontij of ook als het heldere maanlicht door de takken van de boom speelde en de vleermuizen er fladderden.